

RECENZIJOS

Das etymologische Wörterbuch; Fragen der Konzeption und Gestaltung / Hrsg. von Alfred Bammesberger. — Regensburg: Pustet, 1983. — 336 p. (Eichstätter Beiträge. Bd. 8: Abteilung Sprache und Literatur)

Knygos branduolį sudaro 1982 m. rudenį Aichštete vykusiame indoeuropeistų draugijos pasitarime dėl etimologijos žodynų skaiyti pranešimai. Pasitarimo organizatorius tenykščio universiteto profesorius A. Bammesbergeris, rengdamas leidinį spaudai, pasirūpino gauti dar antra tiek referatų. Iš viso rinkinyje yra 25 autorių 21 darbas, be to, rengėjo pratarmė ir pabaigoje kiek biobibliografinių duomenų apie kiekvieną bendradarbį. Daugumas autorių — žymūs etimologijos specialistai, dalis iš jų patys yra rašę, dabar rašo ar ketina ateityje rašyti etimologijos žodyną. Darbai savo pobūdžiu gana įvairūs. Viename kitame labiau linkstama į bendresnio pobūdžio samprotavimus, svarstomi etimologijos žodynų teorijos (tipologijos) dalykai, tačiau dažniausiai kalbama apie konkrečius atskirų indoeuropiečių kalbų (ar kalbų grupių) etimologijos žodynus bei jų projektus. Plačiau ar siauriau liečiami beveik visų indoeuropiečių kalbų grupių (šakų) žodynai (šiokia tokia spragelė nebent juntama dėl albanų ir armėnų praleidimo), todėl iš rinkinio galima susidaryti gerą bendrą vaizdą apie aktualią padėtį rūpimame indoeuropeistikos bare: apžvelgiama ir įvertinama, kas jau padaryta, informuojama apie šiuo metu rengiamus etimologijos žodynus ar bent pasvarstoma, kuria linkme ir

kaip reikėtų dirbti ateityje. Straipsniai rinkinyje negrupuojami pagal turinį (tai, kaip teisingai sako pratarmėje rengėjas, vargiai būtų įmanoma), o pateikiami alfabetiškai pagal autorių pavardes.

Baltų kalbų etimologijos žodynus apžvelgia V. Šmolstygas. Praplėsdamas temą, jis kartu liečia ir kitus svarbesnius baltų etimologijos darbus, ypač naujesnius. Autoriui bepigū visa tai padaryti, nes ta sritis jam gerai pažįstama: jis ir pats savo darbuose ne sykį kliūdo atskirus baltų kalbų (ypač prūsų) etimologijos dalykus. Dabartinių baltistų etimologijos darbai vertinami labai palankiai, nešykštint pagiriamųjų žodžių. Apibūdinamas žodynus, autorius atsižvelgia ir į kitų nuomonę, ypač į pačių baltų atstovų recenzijose pareikštas pastabas. Baigiant apžvalgą, dar įspėjama, kad galėjusi likti šešėlyje latvių kalba, su kuria autorius ne tiek artimai pažįstamas. Vieną kitą naujesnį latvių darbą gal iš tiesų nebūtų kenkę papildomai priminti. Tikriausiai ne dėl nežinojimo, o visai atsitiktinai bus išsprūdęs iš akiračio nebaigtas leisti J. Endzelyno vietovardžių žodynas su etimologijos užuominomis¹. Yra ir bendrinių latvių kalbos žodžių kiek savotiškas rotaprintinis etimologikonas, pirmiausia skirtas kalbas studijuojantiems latvių studentams ir plačiau mažai kam žinomas². Iš kitų, ne leksikografinio po-

¹ Endzelins J. Latvijas PSR vietvārdi. — Rīga, 1956, 1. d., 1. (A—J) sēj. — XXII, 426 p.; 1961, 2. (K—O) sēj. — XI, 508 p.

² Lapiņš N. Latviešu vārdu etimoloģija. — Rīga, 1967—1975, 1.— 3.d.— 80, 158, 148 p.

būdžio latvių kalbotyros knygų, pasirodžiusių per pastaruosius du dešimtmečius, etimologijai gal kiek svarbesni dar būtų B. Lau-
manės ir A. Rekenos atskirų semantinių lek-
sikos grupių monografiniai tyrinėjimai ir strai-
psnių rinkinys, pirmiausia skirtas kitų kalbų
įtakai nagrinėti (ypač slavizmams apžvelgti)³.

Su slavų bendraisiais ir atskirų kalbų
etimologijos žodynais skaitytojus supažindina
R. Aicetmuleris, kuriam pačiam yra te-
kė vaisingai darbuotis šiame slavistikos bare.
Priedo stabtelėjama prie vieno kito žodynuose
kartojamo klaidingo etimologizavimo. Sla-
vų kalbų etimologinės leksikografijos srityje
dabar ypač didelis subruzdymas, didesnis nei
kurios kitos indoeuropiečių kalbų šakos,
tad nenuostabu, kad visai neseniai, tik prieš
metus ar dvejus piešto vaizdo atskiros deta-
lės šiandien jau yra senstelėjusios, reikalingos
atnaujinimo. Dabar, pavyzdžiui, nebebūtų
galima tenkintis informacija apie ketinimą
Kijeve leisti septynių tomų ukrainų kalbos
etimologijos žodyną (rusiškai), nes jau yra
pasirodęs (ukrainiškai) pirmasis to žodyno
tomas⁴ (šis informacijos suaktualinimas, kol
pasieks skaitytoją, gal irgi bus pasenęs, nes
ko gera jau bus išėjęs antrasis tomas).

Net septyni straipsniai ištisai ar bent
žymia dalimi skirti germanų kalbų (anglų,
vokiečių, olandų, gotų) esamiems ar projek-
tuojamiems etimologijos žodynams. Pensi-
vanijos universiteto germanistai A. Loidas ir
O. Špringeris praneša apie jų rengiamą seno-
sios vokiečių aukštaičių kalbos etimologijos
žodyną (parašytas A raidės tekstas, 780 pus-
lapių); kitų indoeuropiečių kalbų šakų atlie-
pinius koreguoti jiems padėsia penketas tų

³ Laumane B. Zivju nosaukumi lat-
viešu valodā. — Rīga, 1973. — 308 p. Re-
ķēna A. Amatniecības leksika dažās Latgales
dienvīdu izloksnēs un tās sakari ar atbils-
tošajiem nosaukumiem slāvu valodās. — Rī-
ga, 1975. — 708 p. Контакты латышского язы-
ка. — Рига, 1977. — 270 с.

⁴ Етимологічний словник української
мови. — Київ, 1982, т. 1 (А—Г), — 632 с.

šakų specialistų (tarp jų dėl baltų ir slavų mi-
nimas V. Šmolstygas). R. Hiršė, jau anksčiau
pasiskelbęs, kad rengias F. Kliugės žodyno
pakaitalą, trumpai informuoja apie užsitęsuo-
sio darbo eigą ir iškylančius sunkumus. V.
Maidas svarsto onomasiologinio (ne alfabe-
tinio) žodžių išdėstymo išgales ir sakosi šią
sandarą pasirinkęs savo paties gotų kalbos
žodynui. Kadangi daugelio indoeuropiečių
kalbų žodynų arba dar iš viso nesą, arba jie
nepakankamo mokslinio lygio (pavyzdžiui,
net vokiečių, anglų kalbų), spragai užkišti
V. Maidas rekomenduoja autoriams ribotis
atrankiniais žodynais (apimančiais pirmiau-
sia veldinius), skirtais pagrindinei leksikai
ar atskiroms jos sritims, taip pat skelbti atski-
rų kalbų etimologijos bibliografijas, esamų
etimologijos žodynų papildymus, taikyti pa-
laidų lapų (ne ištisų sąsiuvinų ar tomų) leidi-
mo sistemą. Nors operuodamas dažniausiai
germanų kalbų etimologijos žodynų pavyz-
džiais, dar ryškiau už V. Maidą į pirmąją vie-
tą iškelia bendresnio pobūdžio samprotavi-
mus E. Zeboldas, etimologijos žodynus ypač
vertindamas pagal tai, kiek jie pateisina skai-
tytojų lūkesčius bei patenkina jų smalsumą.
Jis, tarp kita ko, geriausiu indoeuropiečių kal-
bų etimologijos žodynu laiko — ir čia jam
galima visiškai pritarti — H. Frisko graikų
kalbos žodyną. Tik ir dėl jo pageidautų, kad
būtų dar labiau išplėtota semantinė pusė bei
pavadinimo motyvacija, nors tai gali parei-
kalauti iš autorių labai daug laiko.

Penketo straipsnių autoriai etimologijos
žodynų problemas gvildena iš italikų bei nau-
jųjų romanų kalbų specialistų pozicijų. Su nau-
jų etimologijos žodynų projektais supažindina
J. Untermanas (oskų-umbrų kalbos) ir
M. Pfisteris (italų kalbos, jau pradėtas leisti
sąsiuviniais). Romanistas J. Malkelis, jau anks-
čiau ne sykį reiškėsis kaip etimologijos žodynų
teoretikas bei tipologas, čia irgi labiausiai
žiūri kelti ir diskutuoti platesnes idėjas. Jis,
pavyzdžiui, kalba apie reikalą rengti tokius
pagalbinius (papildomuosius) etimologijos žo-

dynus, kur būtų apžvelgiami neišlikę žodžiai ir jų pakaitalai.

Po specialų referatą skirta graikų (ypač paskiausiems H. Frisko ir P. Šantrėno) ir sen. airių kalbos (Ž. Vandrijeso) etimologijos žodynams. O. Panaglis ir B. Kovalis rašo apie frigų kalbos, kurios įrašų visai nedaug, ir tie patys paprastai sunkiai skaitomi bei skaidomi žodžiais, etimologijos žodyno rengimo specifika (kartu informuojama apie tokio žodyno, jau kiek anksčiau planuoto 1977 m. mirusio O. Haso, realizavimą Zalcburge).

M. Mairhoferis, bemaž tris dešimtmečius savo gyvenimo jau atidavęs neseniai baigtam leisti daugeliu atžvilgių pavyzdiniam keturtomiui senovės indų kalbos etimologijos žodynui, dabar sakosi rengiąs dar kitą tos kalbos etimologijos žodyną. Pasvarstęs išdėstymo tvarkos alternatyvas (ar alfabetiškai, ar pagal kilmės pobūdį bei šaltinius, pagal temines grupes, pagal epochas), jis mano būsią tikslinga naujajame žodyne atskirai (pirmojoje dalyje) apžvelgti „senesniosios kalbos“ (pirmiausia vedų, taip pat Paninio ir kitų ankstyvojo sanskrito atstovų) leksiką (čia būsią beveik šimtas procentų visų žodžių, turinčių rimtai pamatuotus indoeuropietiškus aiškinius) ir atskirai (antrojoje dalyje) „naujesniosios kalbos“ (viso likusio sanskrito, paliudyto ne anksčiau kaip epuose). Šitaip skirti esą tiek pat būtina, kaip kad būtina nejungti į vieną knygą senovės graikų etimologijos žodyno su vidurinėsios ir naujosios graikų kalbos etimologijos žodynu. B. Šleratas apžvelgia žymesnius iranėnų kalbų (ypač¹ senųjų) leksikografijos darbus, paprastai turinčius daugiau ar mažiau etimologijos elementų.

V. Vinteris skaitytojus supažindina su savo *Etymologicum Tocharicum*. Kadangi dar ne visi paminklai paskelbti ir apdoroti (ypač tocharų B), *Etymologicum* ketinąs leisti ne žodyno pavidalo, o kaip palaidų lapų rinkinį. Taip ateityje būsią nesunku įterpti lapus su nauja medžiaga. Kritikai iškėlus kitokių aiškinimų, būsią galima atsakančius lapus pakeisti. Vartotojas lapus galėsią susi-

dėlioti kaip tinkamas (tad autoriui atkrintanti ir indišką ar europietiškos alfabeto tvarkos pasirinkimo problema). Alfabetinės vietos nepaisymas dar tuo patogu, kad leisiąs susijusių žodžių straipsnius vienu sykiu apdoroti.

J. Tišleris praneša, kad jau esąs parašęs trečdalį hetitų kalbos etimologijos žodyno, o likusią dalį turįs kartotekos pavidalo. Plačiai dėstomi hetitų etimologijos specifiniai sunkumai: nepakankamas filologinis leksikos apdorojimas, dar ne visų fonetinių dėsnių pažinimas ir pan.

Iš šio atpasakojimo, nors trumpučio ir paviršutiniško, gal jau bus matyti, kad prof. A. Bamesbergeriui tikrai yra pasisekę parengti ir išleisti labai informatyvią ir įdomią knygą, už kurią jam bus dėkingi ne tik etimologai, bet ir kiti etimologijos literatūros skaitytojai.

V. Urbutis

Ponto-Baltica, I. *Academia di Scienze e Lettere „La Colombaria“*. — Editrice Nagard, 1981. — 179 p.

Prieš keletą metų baltistus ir indoeuropeistus nudžiugino žinia, kad Italijoje rengiamasi pradėti leisti naują žurnalą „Ponto-Baltica“. Ir štai 1981 metais sulaukėme pirmojo šio žurnalo tomo. Kaip rašo įvade „Ponto-Baltica“ vyriausiasis redaktorius C. A. Mastrellis, „vienas žurnalo tikslų — nušviesti kalbos, literatūros, etinės ir politinės istorijos, liaudies tradicijų ir materialinės kultūros problemas“, būdingas dabar gyvenančioms ir kažkada išnykusioms tautoms, įsiterpusioms tarp Juodosios ir Baltijos jūrų. Baltistų dėmesio šis žurnalas nusipelno pirmiausia dėl to, kad į tų tautų skaičių įeina ir lietuviai su latviais bei prūsais.

Primintina, kad Italijos Rytų Europos institutas XX a. pirmaisiais dešimtmečiais pradėjo leisti net 6 periodinius leidinius, skirtus savo regiono kalbos ir kultūros specifikai. Tarp tų leidinių buvo ir baltistų palankiai su-